

ROMÁNIA A RÉGIÓK EURÓPÁJÁBAN VAN-E ESÉLYE A ROMÁNIAI DEVOLÚCIÓNAK ILLETVE AZ ERDÉLYI REGIONÁLIS KORMÁNYZATI SZERVEZETEK LÉTREHOZÁSÁNAK?

(Romania in the Europe of Regions

Is there any Chance for Romanian Devolution and for
Establishment of Regional Governments in Transylvania?)

GRÜBER KÁROLY

A túlcentralizált Romániában a leépülő gazdaság mellett az önkormányzatok működése is lassan lehetetlenné válik. A legutóbbi felmérések szerint az Erdélyben begyűjtött adó több mint fele Románia más részén kerül felhasználásra, például Bukarest költségvetési támogatása egymagában nagyobb mint egész Erdélyé. Éppen ezért az utóbbi időben Románia devolúciójának a szükségességét szorgalmazzák különböző politikai mozgalmak, s ezzel egyidőben erdélyi regionális kormányzati szervezetek létrehozásáról folyik társadalmi vita. Tanulmányunk az európai példák tárgyalása mellett felvázolja az erdélyi regionalizmus történelmi előzményeit és a mai viták főbb vonalait. Az erdélyi regionalizmus konkrét tárgyalása előtt azonban szükségesnek tartottam a témához szorosan kapcsolódó alapvető fogalmak tisztázását is.

A régiók Európája:

Útban a hárompillérű európai kormányzati modell felé?

Ma már politikatudományi közhelynek számít mind a hazai (*Gombár–Hankiss–Lengyel–Várnai* 1996), mind a külföldi (*Nugent* 1996; *Wallace–Wallace* 1997; *Keating* 1998; *Rhodes–Heyword* 1998) szakirodalomban, hogy az Európai Unió egy háromszintű vagy föderális kormányzati modell felé halad. A globalizáció gazdasági, politikai és kulturális hatásai alatt a hagyományos értelemben vett 19. századi nemzetállam úgy tűnik, túl nagy ahhoz, hogy az állam kormányzati szintje alatt lévő helyi illetve regionális közösségek problémáit orvosolja, viszont ahhoz túl kicsi, hogy a felette zajló globalizációs folyamatokat befolyásolni tudja. A globalizáció illetve lokalizáció sokszor egymással is ellentmondó tendenciáinak megválaszolására fogalmazták meg az Európai Unió illetve a tagállamok kormányai a már korábban említett háromszintű kormányzás illetve a szubszidiaritás elvét.

A szubszidiaritás elve alapján a fellépő problémákat mindig az arra legalkalmasabb döntéshozatali szinten kell kezelni. Vannak olyan problémák, például a környezetvédelem és a védelempolitika, amelyeket legjobban a nemzetállam feletti szupranacionális szinten lehet kezelni, de vannak olyanok is, például a területfejlesztés vagy a kis- és középvállalkozások támogatása, amelyeket a nemzetállam

alatti regionális szinten lehet megoldani. Természetesen ezek a tendenciák nem jelentik a modern nemzetállam elhalványulását, hiszen például a szociálpolitika terén létfontosságú a nemzetállami szint, és a legtöbb esetben a már említett három szint kölcsönös együttműködése alapján lehet a problémákat orvosolni.

Természetszerűleg sok olyan elemző is van, aki kétségbe vonja a globalizáció hatásainak nagyságrendjét és figyelmeztet: globalizáció és integráció ide vagy oda, a modern nemzetállam továbbra is a nemzetközi kapcsolatok legfontosabb egysége, és a belpolitika sokszor igencsak meghatározza az adott nemzetállam külpolitikai cselekvéseit. Két ismert magyar politológus, Gombár Csaba illetve Navracsics Tibor szavaival:

„Az állami szuverenitás rovására történő integrálódás lehet, hogy nem jelenti az eddig ismert állam, azaz a nemzetállam teljes eltűnését, de biztosan nem szünteti meg a szuverenitás velejét.” (*Gombár–Lengyel–Hankiss–Várnai* 1996, 33)

„A többszintű kormányzás elmélete elismeri, hogy a közösségi politika alapvető tényezői továbbra is a tagállamok és az első szint működése, a 'történelmi döntések' meghozatala során a nemzeti érdekek és az azokat megjelenítő racionális és önérdékű államok szinte kizárólagosan befolyásolják a folyamat kimenetelét.” (*Navracsics* 1998, 40)

Regionalizáció és regionalizmus

A háromszintű kormányzást illetve a szubszidiaritást magyarázó elméletek rövid kritikai elemzése után a háromszintű kormányzás nemzetállami szintje alatt lévő kormányzási szintet, a regionális szintet fogjuk részletesebben vizsgálni. A tanulmány keretei nem teszik lehetővé, hogy a bevezetésben felmerült összes kulcsfogalmat részletesen tárgyaljuk. Ennek ellenére kiválasztunk két kulcsfogalmat, a regionalizáció és a regionalizmus fogalmát, és vizsgálatunk területét azokra az európai folyamatokra szűkítjük, ahol megjelenik e két fogalom. A mélyebb elemzés előtt fontos lenne a két fenti alapfogalom definiálása. Etimológiailag egyértelmű, hogy mindkét szó a régió alapszóból származik, tehát hogy megértsük a regionalizáció és a regionalizmus fogalmát előbb hasznos körüljárni magát a régió szót. Tehát az első kérdés az, hogy mit is jelent a régió a mai Európában?

Kétségtelen tény, hogy több magyarázat is létezik a régiókra vonatkozóan. Elsősorban megpróbálom tisztázni a *makrorégiók* és *mikrorégiók* közötti különbségeket. A *makrorégiók* az állam szintjét meghaladó régiók. Észak-Amerikát a NAFTA, Dél-Kelet Ázsiát az ázsiai gazdasági blokk és Nyugat-Európát az EU keretein belül makrorégióknak (*Murray* 1991; *Fawcett–Hurrel* 1995; *Svetlicic–Singers* 1996) nevezhetjük. Ezek a térségek gazdasági makrorégióként határozzák meg magukat az élesedő globális gazdasági verseny kontextusában. Ezzel ellentétben a mikrorégiók állam alattiak és a nemzetállami szuverenitás szintje alatt helyezkednek el. Először azt próbálom tanulmányom kereteiben vizsgálni, hogy milyen kapcsolatban vannak egymással a nemzetállamok és a mikrorégiók.

A korábbi metodológiai megjegyzéseink kapcsán újra feltehető a kérdés, hogy mit is jelent a régió a jelenkori Európában? Lehet-e a délnémet Baden–Württemberg „régión” az osztrák Burgenland „régiónjához” hasonlítani, vagy a spanyolországi Katalóniát Délkelet-Angliához? Mi alkot egy régiót? Mekkora területet kell magában foglalnia, és hány lakosnak kell egy földrajzi körzetben élni ahhoz, hogy azt régiónak nevezzék? Látszólag ezekre a kérdésekre nagyon nehéz pontos választ adni. Helyette inkább egy olyan kifejezést kell találnunk, amelyhez a „régión” szót viszonyítani lehet. Kétségtelenül ez a fogalom a nemzetállam. A *mikrorégiók* az állam alatt állnak, néha tisztán közigazgatási egységek, mint például a franciaországi „département”-ek, azaz megyék, vagy olyan önálló, óriási gazdasági hatalommal bíró egységek, mint Baden–Württemberg, vagy történelmi etnokulturális egységek, mint Skócia vagy Katalónia.

A mi szempontunkból a kulcskérdés az, hogy milyen kapcsolat létezik a régiók és a nemzetállamok között. Ennek megfelelően a regionalizáció fogalmán – az államok és a mikrorégiók közötti viszony összefüggésében – az államoknak a régiókkal szembeni politikáját kell érteni egy hierarchikus, a központból lefelé mutató értelemben. A regionalizáció mértéke sokban függ attól, hogy a központi hatalom hogyan képes az adminisztratív, politikai, oktatási és gazdasági hatásköreit átruházni az állam alatti szintekre. Ennek értelmében a regionalizációt egy olyan folyamatcsoportnak is felfoghatjuk, amelyben a területek, a provinciák és a helyi közösségek az állam központi hatalmával szemben határozzák meg magukat. Természetesen a két fenti fogalom sok esetben dialektikus kapcsolatban állhat egymással. Az állam minél inkább hajlandó feladni hatásköreinek egy részét, a régiók annál inkább kihasználják ezt, növekednek regionális törekvéseik, valamint minél inkább követelik a régiók a decentralizációt és a devolúciót, az állam annál inkább kényszerítve érzi magát arra, hogy további engedményeket tegyen. Súlyos hiba ezt az állam–régión viszonyt nulla összegű játéknak tekinteni, miként azt néhány európai állam és régión teszi. Wolfgang Blaasnak valószínűleg igaza van, amikor rámutat arra, hogy az Európai Unió tagállamain belül létező, a regionalizációval kapcsolatos eltérő magatartásmódok komoly akadályok lehetnek az európai integrációt illetően:

„A politikai régiók létrehozásának vagy megerősítésének eredeti oka és motivációja igen eltérő az Európai Unió tagállamain belül. Néhány országban az általános régiókat erősítő irányzattal ellentétben ez a szint gyengült vagy teljesen meg is szűnt. Ezeknek a nemzeti fejleményeknek köszönhető manapság az Európai Unió-béli országok politikai és közigazgatási régióinak heterogén volta.” (Blaas 1995, 10)

Franciaország például már évszázadok óta hagyományosan ellenezte a regionális törekvéseket, mivel a francia republikánusoknak az erős, oszthatatlan világi államba vetett hite megingathatatlanak tűnik évszázadok óta. A másik példa a brit konzervatív kormányok esete, amelyek 1979 és 1997 között, ellentétben a hagyományos brit liberális értékekkel, végig kitartottak a Westminster Parlament korlátlan szuverenitása mellett, egyrészt a walesi, skót és északír regionális törekvések, másrészt az EU szupranacionális törekvéseinek kárára. Ez a magatartás természetesen

erősítette a regionalista kampányokat mind Skóciában, Walesben és Ulsterben, és provokálta Nagy-Britannia európai partnereit, amelyek tovább akartak lépni az EU elmélyítési folyamataiban (*Bradbury 1997; Mellors 1998*).

Ahogy azt már a bevezetőben is említettük, a kelet-európai és nyugat-európai példák összehasonlítása az egyik módszertani alapelveként szolgál a szélesebb értelemben vett kutatásaink során. Ennek megfelelően meg kell említeni azt a tényt is, hogy míg Nyugat-Európában épül a „régiók Európája”, addig a volt Szovjetunió területén, ahol a központosító, parancsuralmi elnyomó állam hagyományai még mindig kísértenek, a regionalizáció nem túl divatos. Sőt néhány esetben a kommunista állam romjain új erős államok alakulnak, melyeket a bezárkózó nacionalizmus ereje legitimál.

Amint láthattuk, a nemzetállamok továbbra is léteznek a globalizáció növekvő tendenciáinak ellenére is. Európai kontextusban az Európai Unió kormányközi struktúráival együtt igen messze áll attól, amiről az európai föderalisták álmodoznak (*Borsody 1998*), ez még akkor is igaz, ha a ma Uniója már tett lépéseket bizonyos nemzetek feletti intézmények kiépítése felé. Ezalatt Közép-Kelet-Európában a nemzeti szuverenitás – egy viszonylag új jelenség a térségben – még mindig nagyon népszerű fogalom. Magyarországon például – a régió egyik legesélyesebb Európai Unió tagjelöltjében – a csatlakozási tárgyalások közeledtével nőtt a szkepticizmus az európai integráció irányába (*Navracsics 1997*).

Mindezeket figyelembe véve, ahelyett, hogy a nemzetállam megszűnéséről beszélnénk, valószínűleg hasznosabb a „modern állam új meghatározásának” esélyeiről beszélni a régiók és az állam központi hatalma közötti új konszenzus feltételei mellett. Kétségtelenül, az Európai Uniónak mint egy új nemzetek feletti szereplőnek az európai politikai porondon való megjelenésével a régiók és nemzetállamok közötti erőviszony jelentősen átalakult. Az Európai Unió a globális gazdaság makrorégiójaként módosította a regionalizáció és a regionalizmus közötti kapcsolatrendszerét. A „régiók Európája” eszmét támogatva az Unió stratégiai partnerként lépett fel a mikrorégiók irányába. A következő bekezdéseket a regionalizmus és a regionalizáció, az állam és a mikrorégiók közötti kapcsolat különböző aspektusainak szenteljük.

Igen gyakran a regionalizáció akkor kezdődik el, amikor az állam nemzetközi illetve hazai legitimációja meggyengül vagy összeomlik. A demokrácia-elmélet szerint, ha az állam belső illetve külföldi legitimitása megszűnik, vagy más szóval az állam és az állampolgárok közti társadalmi szerződés felbomlik, az állam kezében a regionalizáció eszköz lehet a demokratikus legitimitáció visszaszerzésében. Például egy olyan soknemzetiségű, de totalitáriánus vagy autoriter államban, mely hatalmát a többségi nemzetre alapozza és a többi etnikai csoport számára nem biztosít részt a politikai hatalomból, a regionalizáció az állam összeomlása után eszközként működik azoknak az állampolgároknak meggyőzésére, akiket eddig kizártak a hatalomból, annak érdekében, hogy az új állam megalakításához beleegyezésüket adják.

Ennek ellenére a regionalizáció és devolúció kétélű fegyver is lehet, mivel bizonyos helyzetekben – az állam legitimitásának erősítése helyett – aláaknázzhatják azt.

George Schöpflin érvelése szerint: „Mi történik abban az esetben, ha egy bizonyos csoport ebbe nem egyezik bele? A demokrácia elvei és a konszenzusosság szerint minden jogot meg kell adni nekik jövőjük érdekében. Ezt a megoldást természetesen nem lehet túlerőltetni. Ha így adódna, a létező állam természete teljesen esetlegessé és ezáltal bizonytalanná válna, és következésképpen aláaknázná a demokráciát.” (Schöpflin 1998, 6)

Ez volt a helyzet az 1970-es években Franco Spanyolországának összeomlása után, amikor az új alkotmányt a regionalizáció és devolúció elveinek figyelembevételével írták. Tették mindezt annak érdekében, hogy elnyerjék a katalánok és baszkok támogatását az új, demokratikus Spanyolország megteremtéséhez. A spanyol állam igen komoly és intézményekkel körülbástyázott regionalizációs és devolúciós programot ajánlott fel a Baszkföld és Katalónia számára. Ennek ellenére ezen regionalizációs csomag fogadása igen vegyes volt (Conversi 1997). Míg Katalóniában a katalán regionalizmus hívei elfogadták a spanyol állam regionalizációs ajánlatának keretét, addig a baszk nacionalista mozgalom bizonyos körei a regionalizációs csomagot nem tartották megfelelőnek és visszautasították. Nem véletlen az sem, hogy az ETA terrorista kampánya, amely a status quo radikálisabb megváltoztatását akarta elérni, ugyanebben az időszakban kelt életre Baszkföldön.

A másik ilyen példa az 1945 utáni Németország lehet. 1945-ben, Hitler fasiszta totalitarizmusának összeomlása után, a győztes szövetségesek egy demokratikus Németország megteremtésének hatalmas feladatával szembesültek. A háború után a németországi amerikai dominancia az ország föderalista újraszervezését mintegy előrevetítette. Németország esetében, amely teljesen elvesztette nemzetközi legitimitását, egy külső erő – a győztes szövetségesek – segítette elő a regionalizáció politikáját. Németország föderalista újjászervezése módot biztosított arra, hogy az ország egy stabil nemzetközi legitimitációt nyerjen az 1945 után kialakuló új nemzetközi rendszerben.

Nyugat-Németország föderalizációja a Marshall-terv gazdasági segítségével elsőprő sikernek bizonyult egy olyan országban, ahol Bismarck központosító államnacionalizmusának hagyományait a háborút megelőző hitlerizmus totalitáriánizmusa tetőzte meg. A nyilvánvalóan külső hatásra létrejött német föderális rendszer néhány igen erős regionalista mozgalmat katalizált. Néhány német land/tartomány, mint például Baden–Württemberg és Saarland állandó képviselőket tart fenn Brüsszelben, hogy így kihasználhassák az óriási politikai és gazdasági lobbizási lehetőségeket. Baden–Württemberg tartomány ugyancsak vezető szerepet játszik a határokon átnyúló csúcstechnológiai együttműködés terén is, amely a brüsszeli Európa Bizottság egyik kiemelt nemzetek feletti projektje. Az „Európa Négy Motorja” nevű regionális együttműködési kezdeményezés során Baden–Württemberg, Lombardia, Rhone–Alpes és Katalónia tartományok fogtak össze a

csúcstechnológiai know-how elterjesztésére és cseréjére 1988-ban. Más vélemények szerint hiába volt Németország regionalizációja tökéletes eszköz a volt német expanzionista nacionalizmus leküzdésére és a regionális gazdasági fejlődés katalizálására, ennek a politikának negatív hatásai is voltak.

Visszatérve az „Európa Négy Motorja” kezdeményezésre, Wales 1990-ben csatlakozott a projekthez, de nem „teljes értékű motorként”, mivel a konzervatív brit kormányok már korábban is tárgyalt negatív magatartásukkal a devolúció és regionalizmus irányában nem tették Wales számára lehetővé a mélyebb szintű együttműködést (Goldsmith 1997). A nehézségek ellenére Wales, olyan területként, melyet korábban sújtott a poszt-indusztriális gazdasági válság, csúcstechnológiai befektetések fogadójává vált. Például a Baden–Württemberg központú multinacionális Bosch társaság gyárat nyitott a Cardiff-hez közeli Miskinben.

Gazdasági szempontból például azt is észrevehetjük, hogy a természeti és emberi erőforrásokban gazdag régiók gyakrabban hajlamosak regionális kampányok folytatására (pl. Skócia és a az óriási északi-tengeri olajkincs). Nyugat-Európában az 1960-as és 1970-es években ahhoz, hogy meg tudjon birkózni az államokon belüli regionális egyenlőtlenségekkel, a jóléti állam a gazdasági regionalizáció politikáját folytatta olyan regionális fejlesztési alapokat hozva létre, amelyeket sokkal hatékonyabb eszközöknek tekintettek a helyi gazdasági szükségletek és érdekek kezelésére, mint a gazdasági döntéshozatal központosított formáit. A jóléti állam regionalizációs politikáját azonban csak óvatosan lehet regionalizációs példaként említeni, mivel a jóléti állam gazdaságpolitikájának az igazi ideológiája a központosítás volt. Az Európai Unió építése során a háború utáni jóléti állam ideológiájából eredő szolidaritás, társadalmi kohézió és szubszidiaritás fogalmait is beépítették az integráció alapelvei közé. De az Európai Unió által folytatott regionalizációs politika újdonsága éppen abban rejlik, hogy egy nemzetek feletti intézmény támogatja a régiók fejlődését az állam szintje alatt, és a nyugat-európai államok – természetesen különböző mértékben – elfogadják az új helyzetet.

Eddig a regionalizációra fordítottunk több figyelmet, a továbbiakban a regionalizmus megvitatására összpontosítunk.

A tanulmány korábbi részében már elemeztük, hogy hogyan áll dialektikus kapcsolatban egymással a regionalizáció és a regionalizmus. Ott azt is állítottuk, hogy míg a regionalizáció fentről lefelé ható, többször a politikai elitek kompromisszumait figyelembevevő folyamat, addig a regionalizmus alulról felfelé építkező folyamat és tömeges részvételt von maga után. Amint arra John Brutton, Írország korábbi miniszterelnöke az EU regionális politikájának egyik legaktívabb támogatója rámutatott egy európai regionalizmus kongresszuson:

„Nehéz lojalitást kiváltani kimondottan adminisztratív okokból létrejött testületek iránt.”

A következőekben megkíséreljük a regionalizmus különböző aspektusait elemezni. Véleményünk szerint a regionalizmus legfontosabb aspektusai a következők: etnikulturális, politikai, gazdasági. Először az etnikulturális szempontot vizsgáljuk

meg. Az etnoregionális csoportok a soknemzetiségű államok kontextusában határozzák meg önmagukat, ahol ők az adott állam lakosságának kisebbségét képezik, de helyi vagy regionális szinten sokszor többséget is alkotnak. Regionalista mozgalmak hadjáratot folytatnak az anyanyelvű kultúráért és oktatásért, nagyobb politikai autonómiáért regionális és helyi szinten, illetve a nemzetállam homogenizáló hatásai ellen, ami gyakran a többségi nemzet állama. Az állampolgárság régi meghatározását, mint egy olyan értéksemleges kifejezést, amely az állam tevékenységében való részvételnek tisztán politikai természetére utal, az etnokulturális regionalizmus ugyancsak megkérdőjelezi (*Kymlicka* 1996). Az etnokulturális csoportok követelése és az állampolgárság régi meghatározása közötti ellentmondás meglehetősen nyilvánvaló. Sokak számára nehéz elfogadni, de az állampolgárság az identitáspolitika témájává válik. Mikét G. Schöpflin is érvel:

„Ezért az 1990-es évek identitáspolitikájának – valódi, látható – újraéledése keletlenül volt azon államok számára, melyek egy kizárólagos állampolgárság (citizenship [a szerk.]) koncepciót állítottak identitásuk középre (Csehszlovákizmus és Jugoszlávizmus, a szerk.). Itt azt állítom, hogy az állampolgárság kérdése is az identitáspolitika tárgyává vált, és maga az állampolgárság eszménye korántsem annyira univerzális, mint azt támogatói állítják. Viszont egy konszenzuson alapuló állampolgárság-koncepció nélkül magát a demokráciát lenne nehéz fent tartani.” (*Schöpflin* 1998, 9)

Az etnokulturális regionalizmus terjedését példák sorával illusztrálhatjuk, a nyugat-európai „államnélküli nemzetektől” (pl. skótok, baszkok, katalánok, walesiek) közép-kelet-európai nemzeti kisebbségekig (pl. magyarok Romániában és Szlovákiában, szerbek Horvátországban). Korábbi érvelésünk szerint a regionalizmus és a regionalizáció dialektikus kapcsolatban áll egymással, és ez igaz az etnokulturális regionalizmusra is. Az etnokulturális mozgalmak radikalizálódása nagyban függ attól, hogy az illető többnemzetiségű állam milyen mértékben fogadja el a regionalizáció elvét. Például a spanyol állam tudatosan elhatározta strukturájának decentralizálását annak érdekében, hogy összehangolja azokat a katalánok és baszkok etnokulturális törekvéseivel az 1970-es években. A ma Jugoszláviája, Horvátországa és Szlovákiája viszont központosító és homogenizáló politikát folytat a területükön élő nemzeti kisebbségek rovására. Egy soknemzetiségű államban a többség és a kisebbség kapcsolata természetesen igen kényes. Nem demokratikus politikai berendezkedés esetén a negatív hatások megkétszereződnek a kisebbség számára. Ennek megfelelően, egy elnyomó országban sokszor a leghevesebb ellenállás a nemzeti kisebbségek vagy az „államnélküli nemzetek” köreiből származhat (pl. a magyar kisebbség ellenállása Ceausescu Romániájában, a katalán ellenállás Franco Spanyolországában). Anélkül, hogy alábecsülnénk sok etnokulturális mozgalom pozitív és demokratikus céljait, azt hangsúlyoznunk kell, hogy bizonyos speciális esetekben ezeknek a mozgalmaknak a metodológiája erőszakos eszközök használatával végződhet (pl. az IRA vagy az ETA terrorhadjáratai).

Az európai regionalizmusok, legtöbb esetben az etnokulturális motívumok területi decentralizációs követelésekkel egészülnek ki (a regionalizmus politikai aspektusa). Romániában az erdélyi magyarok a nagy-britanniai skótokhoz hasonlóan nyelvi, kulturális és oktatási célokat fogalmaznak meg és területi önkormányzatot kérnek. Az illető országoknak e kezdeményezésekre adott válaszát figyelmesen meg kell vizsgálnunk. Románia, mely az 1920-as trianoni békeszerződés után megkapta a jelentős arányú magyar lakossággal bíró Erdélyt, történetének minden pontján a „románok egységes, oszthatatlan nemzetállamaként” határozta meg önmagát, az egységes központosított jakobinus francia modellt követve. Ilyen viszonyítási keretek között nem volt hely a magyaroknak a román állam jogi keretein belül. Természetesen ez nem azt jelentette, hogy a romániai magyarok nem kaptak állampolgárságot, hanem inkább azt, hogy etnikai másságuk miatt nem részesültek a román állam szimbolikus illetve materiális javaiból lélekszámukat megillető arányban.

Az 1979 és 1997 között kormányzó konzervatív brit kormányok ugyancsak osztották a központosított nemzetállam szentségébe vetett hitet. Természetesen ennek az ideológiának a forrása eltérő volt, a Brit Konzervatív Párt a Westminster Parlament oszthatatlan szuverenitásának elvét vallotta. Viszont a skótok, walesiek és írek etnokulturális törekvéseinek visszautasítása ennek az attitűdnek a közvetlen következménye volt.

A gazdasági regionalizmus nem szükséges velejárója az etnokulturális vagy politikai regionalizmusnak. A gazdasági regionalizmus háttérében álló okok eltérőek lehetnek. Néhány európai régió azért határozza meg magát régióként, hogy többletforrásokhoz jusson az EU strukturális és kohéziós alapjaiból (pl. Írország déli megyéi közös régiót alkotnak, hogy hozzájussanak az európai alapokhoz, vagy a nyugat-magyarországi megyéktől elvárják, hogy régiót alkossanak, hogy bekapcsolódhassanak a „EU/PHARE Cross-Border Cooperation” programokba). Elég gyakran egy adott ország gazdag tartományai el akarják kerülni a fejletlen térségek számára fizetett szubvenciók terhét (pl. az olasz Lombard Liga [más néven Északi Liga, a szerk.]). Időnként ezek a mozgalmak, még ha nem is rendelkeznek a regionalizmus etnokulturális aspektusával, egy mesterséges etnokulturális identitást próbálnak felépíteni. Miként Stefano Guzzini érvel a Lombard Ligáról:

„A Lega Nord nem egy tipikusan regionalista párt. Regionalizmusa nem vonatkozhat egy saját nyelvűre. Valójában Padánia különböző nyelvi gyökerű, eltérő dialektusokkal rendelkezik.

A reménytelen kísérletek ellenére, hogy Padánia történetét a Római Birodalom, Gallia Cisalpinájára vezessék vissza, nem rendelkezik olyan történelmi háttérrel, mely nemzeti identitás kialakulásához vezethet.” (Guzzini 1998, 26)

Érdekes a német tartomány, Baden–Württemberg regionalizmusa. Korábbi érvelésünk alapján a német tartományi rendszer kialakulása, a háború utáni Németország nagyarányú regionalizációja külső kényszer eredménye volt. Az amerikaiak által vezetett Szövetségesek Nyugat-Németország föderalizációját javasolták, hogy leküzdjék az expanzionista német nacionalizmus újjáéledését. Ebben a vonatkozás-

ban a tartományok, Bajorország kivételével, többnyire mentesek a helyi etnokulturális törekvésektől. Mindezt elmondva megállapíthatjuk, hogy Baden–Württemberg regionalizmusa főleg gazdasági és politikai természetű. Csúcstechnológiai zónaként legfontosabb célja, hogy gazdasági együttműködésbe lépjen más csúcstechnológiai térségekkel Európában. Ezt a célt jól illusztrálja az a „Európa Négy Motorja” terv, amit már korábban leírtunk.

Az erdélyi regionalizmus történelmi hagyományai

A mai Erdély, amely a jelenlegi felfogás szerint magában foglalja a történelmi Erdély, Partium és Bánát területét, történelmileg igen hosszú ideig a Szent István alapította Magyar Királyság szerves része volt. 1000-tól a Mohácsi Vész idejéig (1526) a Magyar Királyságon belül élvezett viszonylagos közigazgatási önállóságot, a mindenkori király által kinevezett vajda vezetése alatt állt. Az Erdély Vajdája címet nem lehetett örökölni, és a budai udvar mindig különös figyelmet szentelt arra, hogy ne emelkedjen ki olyan regionális hatalom a keleti végeken, amely az ország egységét fenyegette volna. E mellett azonban az országgrész ebben az időszakban külön rendi országgyűléssel rendelkezett, ahol a három elfogadott rend – magyar nemesek, szabad székelyek és szász polgárok – vitatta meg a tartomány egyes-bajos dolgait.

A magyar államiság megszűnése után a 16. század közepétől a Habsburg és Oszmán geopolitikai tér metszéspontján fekvő Erdélyi Fejedelemség lett a magyar államiság letéteményese. Igaz, hogy a fejedelemség az isztambuli porta hűbérese volt 150 éves léte alatt, de relatív függetlensége sok, a hódoltsági területen élő magyarnak jelentette a reményt: egyszer még újra egyesülni fog a történelmi Magyarország. A 16. század közepétől a 17. század végéig fenálló fejedelemség emléke egyrészt a magyar államiság hagyományainak fontos része a mai napig, másrészt a mai erdélyi regionalista törekvéseknek is adhat bizonyos történelmi legitimitációt.

A 18. század elejétől sok tekintetben megváltozott a mai értelemben vett Erdély szerepe, egyrészt tartományként tagazódott be Közép-Európa felemelkedő birodalmába, a Habsburg Birodalomba, másrészt a folyamatos háborúk és a román bevándorlások eredményeképpen megváltozott a terület etnikai és demográfiai helyzete: a románság lett a legnagyobb népcsoport. Az állandó magyar–Habsburg politikai konfliktusban mint fontos tényező jelent meg az erdélyi románság. A bécsi udvar kijátszotta a románokat a magyar nemzeti törekvések ellen: 1700-ban Habsburg kezdeményezésre a görögkeleti románok papjaik vezetésével hűséget esküdtek a római pápának, és az így létrejött görögkatolikus egyház Bécs kitartó szövetsége lett. Az erdélyi románok politikai programjának megfogalmazásában igen erős a görögkatolikus klérus behatása, az 1784-ben publikált *Supplex Libellus Valachorum* – amelynek fő célja a románság negyedik rendként való elfogadása – a görögkatolikus pap, Iosif Méhesi írta.

A felvilágosodás és a „Népek Tavaszának” eszmeisége eléri az erdélyi románokat és magyarokat is. A magyarok programja világos 1848-ban: Unió Magyarország és

Erdély között, míg az erdélyi románok hevesen ellenzik e tervet, ők saját nemzeti autonómiájukat szeretnék megvalósítani a bécsi udvar támogatásával. 1850 és 1867 között visszatér az abszolutista önkény és nincs szó semmilyen autonómiáról és unióról sem. Az 1867-es kiegyezés beteljesíti a magyar nemzeti törekvéseket: Magyarország a dualista állam keretei között egyesül Erdéllyel. Az erdélyi román nemzeti mozgalom a Monarchia föderalizálása és Erdély függetlensége mellett foglal állást 1867 és 1918 között. Ekkor még nincs szó arról a mítoszról, amit a román történetírás előszeretettel hangsúlyoz. E szerint Nagy Románia létrejött, illetve Erdély egyesülése Moldovával és Havasalfölddel történelmi szükségszerűség volt. Ma már több reformgondolkodású román illetve romanofil történész is elismeri, hogy a kor vezető erdélyi román értelmiségei – Popoviciu, Vaida-Voivod, Baritiu és Maniu – a legutolsó pillanatig –1918 tavaszáig! – az Osztrák–Magyar Monarchia föderatív átszervezésében reménykedtek. Lucian Boia és Catherine Durandin szavaival:

„Akkor azonban nehezen lehetett elképzelni a Habsburg Monarchia vagy a Habsburg Monarchia magyar magva szétdarabolásának tényleges megoldását. Az erdélyi románok inkább Erdély vagy a Kárpátokon túli egész román töredékterület (Erdély, Bánság, Bukovina) önállóságára törekedtek, mintsem az utópikusnak látszó egyesülésre a két fejedelemséggel (...) A Habsburg Monarchia föderalizálása realistábbnak tűnt.” (Boia 1999, 159)

„Az erdélyi mozgalomnak tehát van története, és vannak állomásai: a nacionalisták hosszú távon továbbra is ragaszkodnak 1848-as programjukhoz, vagyis Erdély mint független nemzet (az erdélyi románság mint független nemzet [a ford.]) autonómiájához, saját közigazgatással és a román hivatalos nyelvként való használatával.” (Durandin 1998, 196)

Az 1918-as gyulafehérvári román nemzeti gyűlés és az 1920-as trianoni békeszerződés eredményeképpen létrejövő Nagy Románia teljesen új keretet adott az „erdélyi kérdésnek”. Románia – amely Havasalföld és Moldova egyesüléséből jött létre – a 19. század közepétől induló társadalmi, politikai és gazdasági modernizációjában kétségtelenül francia mintákat követett. Ahogyan ezt a tanulmány első felében is jeleztük, ez – mármint a francia minta – az államépítés terén egy központosított modellt jelez. E modell alapján hozták létre a modern román államot 1859 és 1918 között. Nagy Románia létrejöttével ezt a modellt terjesztették ki a Nemzeti Liberális Párt és a Bratianu-klán vezetésével az újonnan érkezett területek – Besszarábia és Erdély – viszonylatában is.

Ahogy azt már korábban is jeleztük, az erdélyi románság politikai mozgalma – a Román Nemzeti Párt – egészen 1918 tavaszáig kitarzott a Monarchia föderális alapú újjászervezése mellett. Azonban az 1918 őszi bekövetkezett geopolitikai konjunktúra gyorsan meggyőzte az erdélyi román elitet az egyesülés szükségességéről. Az 1918 decembere és 1920 áprilisa között kormányzó Erdélyi Kormányzótanács, amit a Monarchia volt erdélyi román nemzeti mozgalmanak vezetői – Maniu, Vaida-Voivod, Goldis stb. – vezettek az átmeneti időszakban, az egyesülésre való

felkészülésnek a szerve volt. 1920-ban a tényleges egyesüléskor azonban kiderült: az erdélyi románoknak – a magyar tisztviselői réteg emigrálása után – nincs elég szakemberük a tartomány működtetésére. A Bukarestből, legtöbbször a Liberális Párt klientúrájából érkező „ejtőernyősök” nagy felzúdulást okoztak az erdélyi románok között. A Román Nemzeti Párt alapjaira építő Parasztpárt igen erőteljesen fellépett Erdély „kolonizálása” ellen. Bárdi Nándor szavai jól érzékeltetik ezt a helyzetet:

„Az erdélyi románság (a Nemzeti Parasztpártnak és előzményének) álláspontja ellentmondásos. A volt magyaroszági román politikusok, értelmiségiek egyszerre szerették volna megőrizni a dualizmus korában kialakult közigazgatási modellt, és ezzel együtt elfoglalni a helyi és szakigazgatási pozíciókat.” (Bárdi 1998, 114)

Ez az ellentmondásos állapot sokáig fennmaradt: a Liberális Párt centralizáló politikája elleni tiltakozásul a Nemzeti Párt tagjai nem vettek részt például az 1923-as alkotmány vitájában. Sőt, egyik vezérük, Romul Boila 1931-ben elkészítette Románia föderális alkotmánytervezetét! A tervezet (Boila 1998) olvasásakor sok furcsasággal szembesül az ember, ami jól jellemzi a két háború közötti erdélyi román elit tudathasadásos állapotát. A tervezet első paragrafusáa visszatér a jól ismert francia elvhez: „Románia egységes oszthatatlan nemzetállam”. Mindez egy föderális alkotmánytervezetben...

Boila terve követi a történelmi román régiókat, Munténia–Olténia–Dobrudzsa, Moldva–Besszarábia–Bukovina, Erdély–Bánság–Körös–Szatmár-vidék (a magyar Partium [a szerk.]). Az alkotmánytervezet intézményi szempontból modernnek mondható és részletesen kidolgozott. Azonban nem, vagy igen kevés engedményt tesz a korban Románia lakosságának több mint 1/3-át kitevő nemzeti kisebbségek felé. Hivatalos nyelvként csak a román elfogadott, és a Románia által is aláírt kisebbségvédelmi szerződések egyetlen közigazgatásra vonatkozó passzusát sem tartalmazza. Összeségében a tervezet az erdélyi románok két háború közötti politikai törekvéseinek érdekes dokumentuma, azonban magyar szemmel szinte semmilyen pozitívumot nem tartalmaz a magyar kisebbség irányában.

A Trianoni békeszerződést igen nagy traumaként élte meg az erdélyi magyarság. Egyrészt amiatt, hogy nagy értelmiségi és köztisztviselői réteg repatriált Magyarországra, másrészt az osztársadami kábultság miatt több évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a magyarság reagáljon az új léthelyzetre. Az Országos Magyar Párt létrehozásával (1922) jelentős parlamenti súlyhoz jutott az erdélyi magyarság és a vezető magyar értelmiségiek – Makkai László, Vencel József, Vita Sándor, Koós Károly – által elindított ún. transzilvanista mozgalom megpróbált programot megfogalmazni az új helyzetre. A transzilvanizmus programját, amely főleg irodalmi illetve filozófiai nyelven fogalmazódott meg, fel lehet fogni egy bizonyos „erdélyi regionalista” programnak, hiszen a régiót mind a Regáltól, mind Magyarországtól elkülönülő civilizációs térnek fogta fel, ahol a tolerancia és a sokszínűség elfogadásának nagy hagyományai voltak már évszázadok óta.

Záhony Éva szavaival: „A transzilvánizmus képviselői őszintén hittek egy román–magyar–szász együttműködésben, éppen a szülőfölddel való közös elkötelezettség alapján. Hittek az erdélyi szabadelvűség hagyományaiban, a nemzeti, politikai és vallási toleranciában.” (Záhony 1991, 12)

A magyar transzilvanisták eszméit azonban egyrészt igazából sohasem öntötték konkrét politikai program formájába, másrészt a győztes románságot egyáltalán nem érdekelte ez a program. Amint már említettük, a Nemzeti Parasztpárt jól megfogalmazott regionalista programja nem vette figyelembe Erdély multikulturális valóságát, és főleg a helyi románság érdekeit fogalmazta meg a regáti románsággal szemben. Sőt, az 1926-os helyhatósági választásokon az Országos Magyar Párt a Nemzeti Liberális Párttal állított fel közös listát a Nemzeti Parasztpárttal szemben(!). Más szóval, 1926-ban a magyar kisebbségi elit úgy érezte, hogy érdekeit jobban védi a központosító Liberális Párt a román regionalista programmal fellépő Nemzeti Parasztpárttal szemben. Az Országos Magyar Párt szakértői különben a Romul Boila-féle „föderális” alkotmánytervezet kapcsán is igen éles kritikákat fogalmaztak meg, mondván: az egyáltalán nem veszi figyelembe az 1918-as Gyulafehérvári Nyilatkozat és a Kisebbségvédelmi Szerződések kitételeit az oktatás, a vallási szabadság, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás területein. Összeségében, egyáltalán nem volt reális esély arra, hogy valamiféle etnikumok fölötti regionalista programot fogalmazzanak meg az ott élő nemzeti csoportok.

Az 1930-as évek totalitáriánus tendenciáinak következtében kiderült, hogy nincs igazából esély semmilyen erdélyi regionalista program – legyen az akár magyar vagy román – végrehajtására. 1940 és 1944 tragikus eseményei csak nehezebbé tették az erdélyi román–magyar együttélés regionalista alapú megoldását. Jellemző módon, az 1944–45-ös, magyarok elleni megtorló akciókban az ún. Maniu gárdák vitték a prímet. Közismert, hogy évtizedeken keresztül Iuliu Maniu volt a politikai képviselője az erdélyi románoknak és általában az erdélyi román regionalizmusnak.

Az 1945 és 1989 között létezett neosztálinista nacionálkommunista román államban, a soviniszta uszítás atmoszférájában nem lehetett szó semmiféle decentralizációról, devolúcióról. Sőt az 1990 és 1996 között regnált posztkommunista erők is visszatértek a centralizálás és a nacionalista retorika eszköztárához. Ebben az időszakban a decentralizáció bármelyféle felemlegetése azonnal magával vonta a hazaféltetés vádját.

Az „erdélyi kérdés” újbóli felvetése

Az erdélyi regionalizmus kérdését Molnár Gusztáv romániai születésű politológus vetette fel hosszú évtizedek hallgatása után a Kolozsváron megjelenő Magyar Kisebbség című folyóiratban (Molnár 1997). Samuel Huntington elhíresült geopolitikai elméletét Erdélyre alkalmazva és az 1996-os választási térképeket elemezve Molnár arra a következtetésre jut, hogy történelmi és politikai hagyományai miatt (Közép-Európa) Erdély különbözik Románia más történelmi régióitól (Moldova, Havasalföld). Így Erdély lehet Románia integrációjának motorja. Románia vagy

képes lesz államszerkezetét modernizálni a tanulmány első részében ismertetett európai elvek – szubszidiaritás, regionalizáció stb. – szerint, vagy visszaesik a nagy Oroszország által dominált geopolitikai térbe. Molnár szavaival:

„Románia vagy képes lesz Erdélyhez felemelkedni, vagy – Erdélyt is magával rántva – kissé belesodródik a sikertelen vagy inkább sikerületlen fél- és másfél-államok (failed states) Montenegrótól Szibériáig húzódó válságövezetébe.” (Molnár 1997, 224)

Molnár szövege óriási vitát indított el mind a román, mind a magyar elemzők körében (*Vita Molnár Gusztáv...* 1998). A hely szűkössége miatt csak a vita legfontosabb részeit fogjuk ismertetni. Szinte minden, még a legliberálisabb román szakértő is visszautasította Románia föderalizálásának vagy devolúciójának azonnali kezdeményezését.

Több, a vitában részt vevő román elemző is kétségbe vonta a huntington-i elmélet alkalmazhatóságát az erdélyi kérdésre. A NATO és EU-tag ortodox Görögország vagy a mohamedán NATO-tag Törökország példáját idézve szerintük az egész huntington-i elmélet alapvetően téves. Mások elismerték Erdély kulturális másságát, de figyelmeztettek, hogy egyrészt igen nehéz mérni ezt a másságot, másrészt nem szükségszerű ezt a kulturális különbséget közigazgatási-politikai struktúrákba átfordítani. Többen felhívták a figyelmet arra, hogy akármilyen felemás is volt Románia nemzetállami modernizációja, a több mint hetven év Románia keretein belül igenis erős homogenizációs hatással volt Erdélyre is, és az erdélyi másság nem is olyan erős, mint azt sokan gondolják.

Egy gyenge nemzetállam decentralizálása akár az adott állam végét is jelentheti – hangzott el egy másik érv a devolúció ellen. S talán az egyik legmegalapozottabb érv az az aktuálpolitikai érv volt, miszerint Románia területi decentralizálásához 2/3-os parlamenti támogatottság kell, és az ehhez szükséges politikai támogatottság megszerzése nemcsak rövid, hanem középtávon is lehetetlennek tűnik. A skót vagy walesi típusú devolúció Erdélyre vagy tágabb értelemben Romániára való alkalmazásával kapcsolatban igen megfontolandó az az érv is, amely felhívja a figyelmet: egyrészt Skóciában és Walesben nincs szó a helyi lakosság etnikai jellegű polarizációjáról, ami igenis jelen van Erdélyben, másrészt egyik brit régióknak sincsen külső anyaországa, míg Magyarország történelmi és aktuálpolitikai okok miatt is Erdélyhez illetve az ott élő magyarokhoz kapcsolódik, mint külső anyaország.

A budapesti elemző, Lengyel László is látja a felülről jövő decentralizáció politikai nehézségeit, azonban felhívja a figyelmet az alulról elindult folyamatokra:

„Románia fölülről aligha föderalizálható. De naponta szüli a gazdasági fejlődés, a privatizáció, a központi hatalom gyengülése a helyi autonómiákat. E helyi autonómiák nem nemzetiek, hanem helyiek, amelyek időnként egybeesnek nemzeti határokkal is. Valójában kis, vegyes nemzetiségű, vallású értékrendű tájgazdák, városok versengenek önmaguk gazdasági és civilizációs elismertetéséért.” (Lengyel 1998)

Ebben a rövid idézetben Lengyel hangsúlyozza a regionális fejlődés etnikumok feletti jellegét, ez azonban sokkal árnyaltabban néz ki Erdély esetében. Ahogy azt

már történelmi áttekintésünkben is láttuk, az etnikumok feletti politikai regionalizmus sohasem volt népszerű Erdélyben. A területi illetve regionális autonómia mindig az éppen alárendeltségben lévő nemzeti csoportok ideológiája volt, 1867 és 1918 az erdélyi románoké, míg 1920 óta az erdélyi magyaroké. Ebben az értelemben még a mai napig is igen nehéz a politikai regionalizmusról illetve decentralizációról beszélni az etnikai tényező figyelembevétel nélkül Romániában.

A romániai magyarság programjában támogatja a tanulmány első részében részletesen elemzett európai elveket, mint: a szubszidiaritás, a decentralizáció és a regionalizmus. Azonban programja kifejezetten kisebbségvédelmi alapról indul, és háromszintű autonómia programja – amit különben a koalíciós román partnerek ellenkezése miatt mostanában nem forszíroz az RMDSZ – igen világosan fogalmazza meg a magyarság elképzeléseit (*A romániai...* 1998). A hozzászólók között többen is felismerik, hogy a Molnár Gusztáv-féle témafelvetés megkísérli új síkra helyezni a román–magyar kapcsolatokat: egyrészt szakítani próbál a bukaresti elit régóta fennálló nemzetállam fetiszmusával, másrészt a magyar kisebbség programjával, ami elsősorban a nemzeti kisebbség autonómiához való jogát hangsúlyozza. Egy román, Capella-Pogacean és egy erdélyi magyar elemző, Borbély Imre szavaival:

„Molnár Gusztávval együtt hiszem, hogy privilegizálni kell a területi regionális dimenziót a román állam megreformálása és modernizálása érdekében. De nem hiszem, hogy teljesen félre lehetne tenni az „erdélyi kérdés” etnikai szempontját. Még nem.” (*Capella-Pogacean* 1998, 76)

„Az integrálódó Európa paradigmájának megfelelő választ e kérdésben csak a szubszidiaritás elvének alkalmazásával nyerhet, de nem pusztán területiális vonatkozásban, hanem etnikaiiban is.” (*Borbély* 1998, 49)

A vita lezárását Molnár Gusztáv (1999) végezte el. Molnár vitazárójában kitér a román belpolitika aktuális történéseire – a volt nacionalkommunista erők megerősödése, melyek a választások előtt egy évvel készített felmérések szerint nagy fölényrel nyerhetik meg a 2000-ben esedékes parlamenti választásokat. Ezek az erők politikai szocializációjuknál fogva zsigeri alapon utasítanak el bármilyen nemű politikai vagy gazdasági decentralizációt. Valószínűleg egy recentralizációs programmal térnek majd vissza, és felülvizsgálhatják az igen óvatosan elindult decentralizációt Romániában. Molnár ebben a tanulmányában egy alaposabb és jobban végiggondolt formában veti fel újra a skót devolúció esetleges romániai alkalmazhatóságát.

Az előző írásához képest két új elem figyelhető meg Molnárnál. Először most már nyíltan megfogalmazza kritikáját az RMDSZ-szel szemben:

„Úgy tűnik, még várnunk kell egy darabig, amíg elszánják magukat (mármint az erdélyi magyarok [a szerk.]) arra, hogy levonják az általam javasolt megoldás ideológiai és politikai konzekvenciáit. (...) Egy ilyen stratégia felvállalása hosszabb távon túlmegy az RMDSZ politikai alanyiségén. Mégpedig azért, mert a regionális

gondolat érvényre juttatása nem mehet végbe a romániai pártrendszer átalakulása nélkül, és ez közvetlenül érintené az RMDSZ-t.” (Molnár 1999, 294)

Másodszor, sokkal jobban figyelembe veszi a devolúciós program romániai megvalósításának igen komoly akadályait – a kommunista rendszer „lenyűgöző pusztítása által egyenletesre tarolt társadalom”, a román politikai elitek mélyen gyökerező devolúcióellenessége, az erősen nacionalista közvélemény és média stb.– és egyre inkább az ún. *longue durée*/hosszú távú társadalmi folyamatokban bízik. Azaz a devolúció programjának megvalósítását is középtávra fogalmazza meg Molnár.

Az egész, Molnár által indított vita igen hasznos volt abból a szempontból, hogy megindította a gondolkodást a román állami struktúrák esetleges reformjáról és annak módozatairól. A mind román, mind magyar nyelven megjelent vitacikkek és annak média lecsapódásai igen jelentős hatással voltak a román illetve a romániai magyar közvéleményben is. Itt egy pillanatra visszatérhetünk Lengyel László gondolatához, miszerint felülről szinte lehetetlen elindítani a devolúciót vagy föderalizálást Romániában, azonban a társadalom és a gazdaság szöveteiben megindult spontán folyamatok alulról elősegíthetik egy olyan politikai és gazdasági környezet kialakítását, amelyben nem lesz többé szitokszó a decentralizálás, devolúció és föderalizmus.

Molnár mind a vitaindító, mind a vitazáró írásában megpróbálja számbavenni azokat a folyamatokat, amelyek mintegy előrevetíthetnék a devolúció sikeres végrehajtását Erdélyben illetve Romániában. Több felmerést idéz miszerint az erdélyi románok szavazási mintája teljesen eltérő a regáti honfitársaiktól, hiszen köztük még akkor is a mostani demokratikus koalíció román pártjai – Nemzeti Parasztpárt, Nemzeti Liberális, Demokrata Párt – a relatíve népszerűbb politikai erők, amikor általában Romániában a nacionalista baloldal 50% körüli támogatottságot tudhat magáénak a legutóbbi felmérések szerint. Ez azért szimbolikus, mert a nyíltan recentralizáló programmal fellépő mostani ellenzék népszerűsége relatíve a legkisebb Erdélyben és így indirekt módon kimondhatjuk: az erdélyi román lakosság – más regáti régióktól eltérően – sem vevő erre a programra.

Erre a regionális másságra próbál építeni a Sabin Gherman kolozsvári értelmiségi által vezetett Pro Transylvania alapítvány is. Gherman 1998 szeptemberében publikált „Elegem Van Romániából” című kiáltványa – ami egy pamfletszerű formában ugyan, de megfogalmazza egy erdélyi regionalista krédóját – óriási sokkot okozott Romániában (Magyarul a teljes szöveget idézi: Grüber 1999). Nem volt az sem meglepő, hogy a nacionalista román sajtó azonnal hazaárulónak kiáltotta ki Gherman-t, és a legnagyobb ellenzéki párt, a TDRP más szélsőséges nacionalista pártokkal karöltve nemzetgyalázás címen feljelentette az alapítvány elnökét. A Gherman által alapított kolozsvári központú Pro Transylvania alapítvány nyíltan felvállalta a regionalizmus és decentralizáció programját, és az óriási média publicitásnak köszönhetően társadalmi vitát indított ebben a kérdésben. Nem véletlen az sem, hogy Gherman felvetette a kapcsolatot az akadémiai vitát indító, Budapesten

elő Molnár Gusztávval is. A Sabin Gherman által alapított Erdély és Bánát Liga, amely a regionalizmus programját felvállaló politikai formációnak tekinthető, bejegyzése folyamatban van. Hogy mennyire népszerű ez a politikai program, vagy hogy képes lesz-e a Gherman-féle mozgalom középtávon jelentős politikai – parlamenti – tényezővé válni, az még a jövő kérdése, viszont figyelemreméltó az a Pro Transylvania alapítvány által megrendelt közvéleménykutatás eredménye, miszerint az erdélyi románok több mint 55%-a támogatja a politikai és közigazgatási decentralizációt Romániában (Grüber 1999).

Az alulról jövő regionalista mozgalom mellett jelentős előrelépés történt az 1996 novemberében és decemberében megválasztott demokratikus kormány jogalkotásában is a politikai és közigazgatási decentralizáció terén. Az új közigazgatási törvény nagyban megnöveli a helyi önkormányzatok döntéshozatali és pénzügyi szabadságát, és emellett jelentős engedményeket nyújt a kisebbségi nyelvhasználat ügyében.

Az európai integráció ügye – amely szinte minden tagságra készülő közép-kelet-európai országnak óriási kihívást jelent – különösen nagy megpróbáltatások elé állítja a társadalmi, politikai és gazdasági modernizációjában visszamaradottabb Romániát. Így van ez a területfejlesztés és regionális politika ügyében is, ami az EU nemzetek feletti politikái között az egyik leghangsúlyozottabb. Az EU regionális politikai döntéshozatalának egyik legfontosabb szintje az ún. NUTS 2 vagy regionális szint, amely a központi–állami és lokális–helyhatósági szint között helyezkedik el. Ezek a regionális kormányzati egységek – igen gyakran választott regionális parlamentekkel legitimálva – vállalnak döntő szerepet az Unió területi gazdasági egyenlőtlenségek csökkentését célul kitűző strukturális programjainak végrehajtásában. Az uniós tagságra való felkészülés egyik központi eleme az aspiráns országok közigazgatási rendszereinek európai normák szerinti megreformálása. Erre a kihívásra válaszolandó – és nem kevésbé az EU által beígért területfejlesztési forrásoknak köszönhetően – a román parlament 1997-ben területfejlesztési törvényt fogadott el, ami 8 – megyék feletti – tervezési régiót hozott létre. Nem kétséges, hogy e törvény elfogadásában döntő szerepet játszott az integrációs elvárás. A Bizottság véleménye szerint a megyék feletti régiók létrehozása nélkül nem létezik hatékony regionális politika. Ahogy ez már lenni szokott a posztkommunista országokban, sajnos a törvényi szabályozás és a valóság igen távol állnak egymástól. Papíron és jogszabály szerint létrejöttek a régiók Romániában, azonban működésük hatékonysága és reális döntéshozatali kompetenciájuk jóval gyengébb az elvártnál.

Összegezve, egyrészt alulról, a társadalom spontán demokratizálódásának, másrészt felülről, az európai integráció modernizációs nyomásának eredményeként elindult a vita mind a társadalom, mind a politikai elit szintjén a devolúció és decentralizáció esélyeiről Romániában. Azonban e későn indult folyamatok miatt mind a mai napig igen erősek a centralizált nemzetállamiság és etnikai kizárólagosság hagyományai. E régi strukturák fennmaradása és az ország integrációjának esetleges kudarca illetve lelassulása igen negatív hatással lehet ezekre a nemrégiben

beindult folyamatokra. Rövid távon nem, esetleg középtávon várhatunk előrelépést ezekben az ügyekben. Természetesen a hamarosan – egy éven belül – bekövetkező általános és elnökválasztások nagymértékben befolyásolhatják a devolúció és decentralizáció ügyét. A már korábban említett erdélyi regionalista politikus Sabin Gherman szavaival:

„De amennyiben a baloldal győz, nekem rossz lesz, de a Pro Transylvániának jó. Mert az emberek különbséget tudnak tenni egyfelől a decentralizálás, regionalizálás, autonómia –, másfelől egy erős újracentralizálás között. Én el is mondtam egy korábbi interjúmban, hogy ha Illiescu úr újra hatalomra jut, és már 75 százalék támogatja a devolúciót, akkor azt már nem kéni fogják, hanem egyszerűen deklarálják.”(Grüber 1999, 90)

Irodalom

- A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programja, 1997. (1998) – *Magyar Kisebbség*, 2. 197–206. o.
- Bárdi N. (1998) Az erdélyi kérdés mint közigazgatási probléma. – *Magyar Kisebbség*, 1. 114–123. o.
- Blaas, W. (1995) *Regionalisation Processes in EU Europe*. Vienna, Federal Ministry of Science and Research.
- Boia, L. (1999) *Történelem és Mítosz a Román Köztudatban*. Bukarest, Kriterion.
- Boila, R. (1998) Tanulmány a területileg kiegészült román állam újjászervezéséről, Előzetes alkotmánytervezettel és rövid indoklással. – *Magyar Kisebbség*, 1. 138–157. o.
- Borbély I. (1998) Az erdélyi kérdés magyar szempontból. – *Magyar Kisebbség*, 1. 38–49. o.
- Borsody I. (1998) *Az új Közép-Európa. Két világháború és ami utána következett*. Szombathely, Savaria University Press.
- Bradbury, J. (1997) *Conseervative Governments, Scotland and Wales: A Perspective on Territorial Management. British Regionalism and Devolution, The Challenges of State Reform and European Integration*. – Bradbury, J.–Mawson, J. (eds.), London, Jessica Kingsley Publishers. 74–99. o.
- Capelle-Pogacean, A. (1998) Észrevételek Molnár Gusztáv: „Az erdélyi kérdés” című tanulmánya kapcsán. – *Magyar Kisebbség*, 1. 70–76. o.
- Conversi, D. (1997) *The Basques, the Catalans and Spain, Alternative Routes to Nationalist Mobilisation*. London, Hurst.
- Durandin, C. (1998) *A Román Nép Története*. Budapest, Maecanas.
- Fawcett, L.–Hurrell, A. (eds.) (1995) *Regionalism in World Politics*. Oxford, Oxford University Press.
- Goldsmith, M. (1997) *British Local Government in the European Union. British Regionalism and Devolution, The Challenges of State Reform and European Integration*. – Bradbury, J.–Mawson, J. (eds.) London, Jessica Kingsley Publishers. 215–235. o.
- Gombár Cs.–Hankiss E.–Lengyel L.–Várnai Gy. (szerk.) (1996) *A szuverenitás káprázata*. Budapest, Korridor Politika Kutatások Központja.
- Grüber K. (1999) A Sabin Gherman-jelenség avagy van-e esélye az erdélyi regionalizmusnak? – *Pro Minoritate*. Tél. 84–93. o.
- Guzzini, S. (1998) Two Contracts reshuffled: The Lega Nord as motor and victim of the political turmoil in Italy. *Regionalism, Nation-States, European Integration. Central-Eastern and Western European Perspectives*. – Grüber, K. (ed.), Kőszeg–Szombathely, Institute for Social and European Studies. 26–41. o.
- Keating, M. (1998) *The Politics of Modern Europe*. Aldershoot, Edward Elgar.
- Kymlicka, W. (1996) *Multicultural Citizenship*. Oxford, Clarendon Press.
- Lengyel L. (1998) Az európai civilizáció határai, a máltai–madridi békerendszer. – *Magyar Kisebbség*, 1.
- Mellors, C. (1998) Prospects for Regionalism: An English Perspective. *Regionalism, Nation-States, European Integration. Central-Eastern and Western European Perspectives*. – Grüber, K. (ed.), Kőszeg–Szombathely, Institute for Social and European Studies. 41–56. o.
- Molnár G. (1997) Az erdélyi kérdés. – *Magyar Kisebbség*, 3–4. 208–232. o.
- Molnár G. (1999) Még egyszer az erdélyi kérdésről. – *Magyar Kisebbség*, 2–3. 293–316. o.
- Murray, R. (1991) *Local Space, Europe, and the New Regionalism*. Manchester, The Centre for Local Economic Strategies.

- Navracsics, T. (1997) A Missing Debate? Hungary and the European Union.– *Working Papers in Contemporary European Studies*. 21. Brighton, Sussex European Institute.
- Navracsics T. (1998) *Európai Belpolitika*. Budapest, Korona.
- Nugent, N. (1996) *The Government and Politics of the European Union*. Basingstoke, Macmillan.
- Rhodes, M.–Heywood, P. (1998) *Developments in West European Politics*. Basingstoke, Macmillan.
- Schöpflin, G. (1998) *Citizenship, Ethnicity and Cultural Reproduction, Frank Wright Memorial Lecture*. Belfast, Queen's University.
- Svetlicic, M.–Singers, H.W. (eds.) (1996) *The World Economy, Challenges of Globalisation and Regionalisation*. Basingstoke, Macmillan.
- Vita Molnár G. „Az Erdélyi Kérdés” című vitaindítójáról. (1998) – *Magyar Kisebbség*. 1. 3–110. o.
- Wallace, H.– Wallace, W. (1997) *Policy-Making in the European Union*. Oxford, Oxford University Press.
- Záhony É. (1991) A magyar kisebbségi élet kezdete Romániában. – *Hitel-Kolozsvár 1935–1944*. Budapest, Bethlen Gábor Könyvkiadó. 12. o.